

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 844 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета “русского языке” на современном этапе.....	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlari	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashhura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfova, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi korxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определения уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зохир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохи Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafuz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

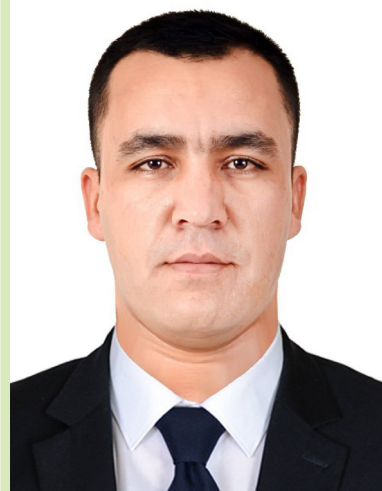
O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarida asosiy samaradorlikning muhim ko'rsatkichlari ahamiyati va tansifi	788
Sharipova Durdona	
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqarish	793
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	797
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Oziq-ovqat mahsulotlari bozorining rivojlanish metodologiyasi	801
Meyliyeva Dilnoza Boboniyoz qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanishni ta'minlashga qaratilgan eng muhim qaror va u haqida ayrim mulohazalar	806
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Surxondaryo viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish	809
Ravshanov To'yli Gulmurodovich	
Investitsiyalarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	814
Rizayeva Kumush Mexriddin qizi	
Использование маркетинговых исследований в маркетинговой деятельности предприятий	818
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Расширение возможностей зелёной энергетики и её роль в устойчивом развитии предприятий энергетической отрасли Узбекистана	824
Аллаева Гульчехра Жалгасовна, Хакимджанова Сурайё Хабибуллаевна	
Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini boshqarish tamoyillari	829
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich	
Turizm transport infratuzilmasini baholash imkoniyatlari va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muammolari	835
Agzamov Shaxboz Akmalovich	
Mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatida biznes ekotizimini tashkil etish yo'llari	839
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	

MAMLAKATIMIZ TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA BIZNES EKOTIZIMINI TASHKIL ETISH YO'LLARI

Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li
Toshkent moliya instituti tayanch doktranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizdagi tijorat banklari faoliyatida biznes ekotizimini tashkil etishning samaradorligini oshirish tahlili va rivojlantirish istiqbollarini takomillashtirish haqida so'z boradi. Shuningdek, jahonda raqamli platformalar va ekotizimlardan bank faoliyatida qo'llash imkoniyatlarini kengaytirish orqali ularning faoliyatini samarali tashkil etish tahlil qilingan. Bu borada bog'liq bo'lgan mavjud muammolar, ularni bartaraf etish bo'yicha muallif yondashuvlari va takliflari keltirilgan.

Kalit so'zlar: bank ekotizimi, tijorat banklari, bank tizimi, kredit, depozit, foizli va foizsiz xarajatlar, bank daromadi va xarajati, foyda, sof foyda.

Abstract: This article will focus on the analysis of improving the efficiency of the organization of the business ecosystem in the activities of commercial banks in our country, as well as improving the prospects for development. The problems existing in the world related to the effective organization of digital platforms and ecosystems by expanding their possibilities of application in banking, as well as author's approaches and proposals to overcome them are also presented.

Key words: banking ecosystem, commercial banks, banking system, loan, deposit, interest and interest-free expenses, bank income and expenses, profit, net profit.

Аннотация: В данной статье речь пойдет об анализе повышения эффективности организации экосистемы бизнеса в деятельности коммерческих банков в нашей стране, а также о совершенствовании перспектив развития. Представлены также существующие в мире проблемы, связанные с эффективной организацией деятельности цифровых платформ и экосистем путем расширения их возможностей применения в банковской деятельности, а также авторские подходы и предложения по их преодолению.

Ключевые слова: банковская экосистема, коммерческие банки, банковская система, кредит, депозит, процентные и беспроцентные расходы, банковские доходы и расходы, прибыль, чистая прибыль.

KIRISH

O'zbekistonda an'anaviy to'lov usullaridan foydalanish jarayonlari hanuzgacha davom etayotgani, ushbu jarayon ko'p bosqichlardan iborat ekani natijasida to'lov tizimida noqulayliklar kuzatilmoqda. Mustaqil bank tizimiga ega bo'lgandan boshlab tijorat banklari to'lov tizimlaridagi eng so'nggi texnologiyalarni qo'llash orqali to'lov jarayonini samarali, xavfsiz, tez, arzon va sodda boshqarishga o'tilmoqda.

Shu sababli zamonaviy banklar va to'lov xizmatlari raqobatbardosh to'lovlar sohasida o'z mijozlarining so'nggi talablarini qanoatlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratish ustida izlanishlar olib borilmoqda. Respublikada "bank tizimiga zamonaviy servis yechimlari asosida axborot texnologiyalarini, moliyaviy texnologiyalarni keng joriy etish, axborot xavfsizligini lozim darajada ta'minlash, shuningdek, moliyaviy xizmatlar ko'rsatishda inson omili ta'sirini kamaytirish bo'yicha tezkor chora-tadbirlar ko'rish talab etilmoqda"¹ kabi vazifalar belgilab berilgan. Banklarda axborot texnologiyalari mahsulotlari, aktivlar va passivlarni boshqarish, mijozlar bilan aloqa qilish bo'yicha eng zamonaviy usullarni joriy qilish tizimini ilmiy jihatdan asoslab berish dolzarb hisoblanadi.

Banklarning eng muhim vazifalari pul aylanmasi va kapital aylanmasini uzluksiz ta'minlash, milliy iqtisodiyotning jamg'armalarini to'plash uchun mablag'larni investitsiyalash uchun keng imkoniyatlarni taqdim yetishdir. Zamonaviy iqtisodiyotda ekotizim biznes modellari keng tarqalmoqda, ularning salohiyati moliya institutlari tomonidan tobora ko'proq tushunilmoqda.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992 son "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmon. Qonun hujjatlari ma'lumotlar milliy bazasi, 13.05.2020 y., 06/20/5992/0581-son.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI

Bank biznesi ekotizimlari – bu moliyaviy xizmatlar ko'rsatish uchun birgalikda ishlaydigan o'zaro bog'liq tashkilotlar, xizmatlar va texnologiyalar tarmog'idir. Ular mijozlar uchun innovatsion va samarali yechimlarni yaratish uchun banklar, moliya institutlari, texnologiya provayderlari va bozorning boshqa ishtirokchilarini bir-lashtiradi.

O.Dyachenkoning fikricha, "tijorat banklarida biznes ekotizimlarni joriy qilish, foydalanuvchilar haqida juda ko'p ma'lumotlarni onlayn va oflayn rejimda to'plash hamda qayta ishlashga, mavjud bo'lgan har qanday kanallar orqali samarali aloqalarni o'rnatishga imkon beradigan AT-tizimlarning yetarli darajada rivojlanganligi va ko'plab xizmatlarni masofadan turib taqdim etish imkoniyatini yaratadi"².

Iqtisodchi olim A.Ivanovning ilmiy izlanishlarida "bank biznesidagi ekotizim konsepsiyasi mijoz uchun umumiy qiymat bilan bog'liq bo'lgan bir nechta xizmatlarning bitta foydalanuvchi interfeysga qo'shilishi qator qulayliklar yaratadi deya fikr bildirib o'tgan"³.

McKinsey konsalting tashkiloti tadqiqotlarida, "dunyodagi banklarda xususiy kapital rentabelligi (ROE) bir joyda muqim turib qolgan, ya'ni oxirgi 10 yilda bu ko'rsatkich o'rtacha 8-10 foiz atrofida bo'lgan. Bu ko'rsatkich 2025-yilga borib 5,2-9,3 foiz oralig'ida bo'lishi taxmin qilinmoqda"⁴. Mazkur holat bank tizimining moliyaviy xizmatlar bilan cheklanib qolmay, "ekotizim mexanizmini rivojlantirishga undamoqda. Bunda elektron tijorat onlayn platformalari banklarga o'z mijozlari bilan yaqin aloqada bo'lib turish bilan birga ularning moliyaviy ahvoli, psixologik portreti, xohish-istaklarini aniqlash imkonini beradi"⁵.

M.J.Yakobides, K.Kennamo, A.Gaver o'z tadqiqotlarida "ekotizim tushunchasini aniqlash bo'yicha ikkita asosiy yondashuvni ajratib ko'rsatishadi: birinchi yondashuvda ekotizim ma'lum darajada ishlab chiqarish va ishlab chiqarish omillariga nisbatan o'zaro bog'liq bo'lgan tashkilotlar guruhi sifatida qaraladi, ikkinchisida esa, o'zaro bog'liq texnologiyalar tizimi sifatida e'tirof etishadi"⁶.

R.Adner o'z ilmiy qarashlarida, "ekotizimlarni ikkita asosiy yo'nalish: ekotizimlar mansublik sifatida (ecosystems as affiliation) va ekotizimlar tuzilish sifatida (ecosystems as structure) talqin etadi. Bunday holda, ekotizim, mansublik sifatida, an'anaviy sanoat chegaralarini yo'q qilishga va bir xil sanoat ichida ham, tarmoqlararo darajasida ham kompaniyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va simbiyotik munosabatlarning o'sishiga qaratiladi. Tuzilma sifatida ekotizim bo'lsa, qiymat taklifini yaratishni o'rganishga va ma'lum bir qiymat taklifiga erishish uchun o'zaro ta'sir qilishiga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, mansublik sifatida ekotizim tushunchasi mutlaqo yangi tushuncha emas, balki korxonani umumlashtirilgan yoki makro darajada o'rganadigan biroz takomillashtirilgan tushunchadir. Ekotizim ma'lum qiymat takliflarini amalga oshirish uchun o'zaro ta'sir qilishi kerak bo'lgan va innovatsion faoliyatning uyg'unligini ta'minlaydigan tuzilma bilan o'zaro bog'langan ko'p tomonlama sheriklar to'plami"⁷, deb ta'riflaydi.

R.Kapur, A.Gaver, M.Kusumano, G.Parker, M.Van-Alstinlar o'z ilmiy izlanishlarida "platformalarga asoslangan biznes ekotizimlariga e'tibor qaratishadi va mahsulot ekotizimlari (product-based ecosystems) va platforma ekotizimlari (platform-based ecosystems) o'rtasidagi tushunchalarni ajratadilar"⁸.

Platforma ekotizimi "uning egasi tomonidan boshqariladi, u ushbu ekotizimning bir qismi bo'lgan ishtirokchilar uchun platforma arxitekturasini va qoidalarini yaratadi. Bozorning bir tomonlama o'zaro ta'sirini, xususan, ishlab chiqarish korxonasi (etkazib beruvchi) va xaridor (foydalanuvchi) o'rtasidagi o'zaro ta'sirni nazarda tutadigan mahsulot ekotizimidan farqli o'laroq, platforma ekotizimi yetkazib beruvchilar va foydalanuvchilar o'rtasida o'zaro faoliyat funksional tarmoq effektlari doirasida yuzaga keladigan ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama bozorning o'zaro ta'sirini nazarda tutadi"⁹.

Ilmiy izlanishlar doirasida bank ekotizimi atamasining ta'rifiga ham alohida e'tibor berish zarur. "Tijorat banklari ekotizimi – o'z mijozlarning ko'proq ehtiyojlarini qondirish uchun turli xil xizmatlar va mahsulotlarni taqdim etadigan, moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan turli kompaniyalar yoki xizmatlar va mahsulotlarni o'z ichiga olgan bank tashkiloti yoki bank boshchiligidagi kompaniyalar guruhi tushuniladi"¹⁰.

A.A.Koblkonig ilmiy qarashlarida "ekotizimni iqtisodiyotning turli sohalaridan mahsulot va xizmatlarni birinchi navbatda yagona brend ostida va yuridik shaxsga murojaat qilmasdan taklif qiluvchi korxonalar

2 Dyachenko O. 2018. Finansovaya ekosistema: vse v odnom. Natsionalniy bankovskiy jurnal (NBj). 2018. 5

3 Ivanov, A. Ekosistema naoborot [Elektronniy resurs] // vc.ru. – Rejim dostupa: <https://vc.ru/finance/97873-ekosistemanaoborot>.

4 <https://www.vedomosti.ru/finance/blogs/2019/06/27/804788-bankovskaya-ekosistema>.

5 www.cbr.ru – ЦБ РФ "Экосистемы: подходы к регулированию". – 2021. – С. 6

6 Jacobides M., Cennamo C., Gawer A. Industries, Ecosystems, Platforms, and Architectures: Rethinking our Strategy Constructs at the Aggregate Level. Working paper, London Business School, 2015.

7 Adner R. (2017). Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy. Journal of Management, vol. 43, no 1, pp. 39–58. DOI: <https://doi.org/10.1177/0149206316678451>.

8 Parker G., Van Alstyne M.W. (2014) Platform strategy. – School of Management Research Paper No. – 2439323, Boston U. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2439323>.

9 Gawer A., Cusumano M.A. (2002) Platform leadership: how Intel, Microsoft, and Cisco drive industry innovation. Harvard Business School Press, Boston

10 Panova G. Paradoxes of financial market institutions: traditions and ecosystems // Financial Markets Evolution. Springer International Publishing. 2021. DOI: 10.1007/978-3-030-71337-9_3

majmuasi”¹¹ deb ta’rif beradi. Biroq, bu holda, dissertatsiya muallifining so’zlariga ko’ra, ekotizimlarning yuqori darajadagi o’zaro bog’liqlik va ekotizim ishtirokchilari o’rtasidagi bir-birini to’ldirish kabi fundamental va o’ziga xos xususiyatlari hisobga olinmaydi. Ekotizim tushunchasining iqtisodiy ta’rifini keng ma’noda uchta asosiy guruhga bo’lish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy maqolani yozish jaroyonida abstraktsiyalash, guruhlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa usullardan foydalanildi. Maqolada qiyosiy taqqoslash usulida jahon amaliyotida tijorat banklarining biznes ekotizimi, qoida tariqasida, iste’molchiga turli xil mahsulotlar va xizmatlar ko’rsatiladigan bir nechta platforma tashkilotlari – xizmatlari samaradorligini oshirishda tijorat banklarining biznes ekotizimi asoslarini mamlakatimizdagi mavjud asoslar bilan taqqoslab, tegishli xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O’zbekiston Respublikasi bank tizimi mamlakatimiz iqtisodiyotining muhim va jadal rivojlanib borayotgan yetkachi tarmog’lardan biridir. Bugungi kunda bank tizimini yanada takomillashtirish, tijorat banklaridagi omonatlarga aholi va tadbirkorlik sub’ektlarining vaqtincha bo’sh turgan pul mablag’larini jalb etishni rag’batlantirish, banklarning kapitallashuv darajasini oshirish, tijorat banklarining investitsiya jarayonlarida keng ishtirokini ta’minlashga alohida e’tibor qaratilib kelinmoqda.

Bank faoliyatining o’ziga xos xususiyatlari bank faoliyatida, boshqaruv qarorlarini qabul qilish, mijozlar bilan ishlashni tashkil etish shuningdek, moliya bozorini o’zlashtirishda foydalanish mumkin bo’lgan innovatsion vositalar majmuasiga mutlaqo yangi talablarni qo’yadi. Boshqa tarmoqlarda qo’llaniladigan marketing usullari har doim ham bank sektoriga to’liq mos kelavermaydi.

Bugun davlatlarning geosiyosiy jarayonlari chuqurlashuvi va odamlarning tarqoq holda faoliyat yuritishlari davlatlar o’rtasida to’siqlar va cheklovlar sharoitida qulay transchegaraviy o’zaro hamkorlik zaruratini paydo qildi. Korxonalar uchun transchegaraviy to’lovlar har doim me’yoriy hujjatlarga rioya qilish, valyuta yig’imlari va vaqt xarajatlari bilan bog’liq qo’shimcha xarajatlar bilan birga keladi. Shu sababli, “2024-yilgi to’lovlar ekotizimi transchegaraviy to’lovlarni oddiy, tejamkorlik bilan amalga oshirish uchun yangi raqamli ishlov berish texnologiyalarini taqdim etishga qaratilmoqda”.

SEPA to’lov tizimi. “Yagona Yevropa to’lov hududi Yevropa Ittifoqi tashabbusi bo’lib, qit’aning 36 mamlakati ichida oddiy tranzaktsiyalarni amalga oshiradi. SEPA kredit o’tkazmalari va to’g’ridan-to’g’ri debetlar ko’rinishida evroda naqd pulsiz to’lovlarni xavfsiz, tez va samarali tarzda bir mamlakatning milliy chegaralari doirasidagi va barcha qoidalarga muvofiq amalga oshirish imkonini beradi”. ACh to’lov tizimi. “Avtomatlashtirilgan hisob-kitob markazi tarmog’i Amerika Qo’shma Shtatlaridagi istalgan bank hisobvarag’idan boshqasiga, qaysi davlatda joylashganidan qat’i nazar, pul va ma’lumotlarning xavfsiz va tejamkor elektron aylanishiga mo’ljallangan Amerika raqamli to’lov ekotizimidir”. Blokcheyn texnologiyalari “dunyo nihoyat kripto-raqamli bankingning global qabul qilinishini ko’radi. 2030-yilga kelib, blokcheyn texnologiyasi global yalpi ichki mahsulotning asosiy hissasiga aylanib, 2 trillion dollarga yetishi kutilmoqda”.

1-jadval: Bank omonatchilarining Milliy axborot bazasida ro’yxatga olingan mijozlar soni va ularning hisob raqamlari o’sish dinamikasi¹²

Yil (1-yanvar holatiga)	Mijozlar soni	Hisob varaqlar soni
2013	1285424	4622770
2014	1359831	4289556
2015	1432849	5030704
2016	1515004	5364838
2017	1638673	5809172
2018	1755492	6469921
2019	1880634	7263621
2020	2094262	7740964
2021	2145157	8270560
2022	2264419	8839315
2023	2383682	9408070

11 Кобылко А.А. (2019). Экосистемные компании: границы и этапы развития // Экономическая наука современной России. No 4 (87). С. 126–136. DOI: 10.33293/1609-1442-2019-4(87)-126-136.

12 Muallif hisob-kitoblari (www.cbu.uz O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari asosida).

1-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, Milliy ma'lumotlar bazasida ro'yxatdan o'tgan mijozlar soni 2022-yil 1-yanvar holatiga 2 383 682 tani tashkil etib o'zining o'sish tendensiyasini namoyon etmoqda. Xususan 2021-yilning shu davriga nisbatan 119 263 taga oshgan. Shuningdek, hisobvaraqlar soni esa 2021-yilga nisbatan 568 755 taga oshib, 9 408 070 tani tashkil etmoqda. Bank omonatchilarining Milliy axborot bazasida ro'yxatga olingan mijozlar soni va ularning hisobvaraqlari to'g'risidagi barcha ma'lumotlar tijorat banklari va to'lov tizimining xo'jalik yurituvchi subektlari uchun kafolatlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon innovatsion texnologiyalarni doimiy ravishda joriy qilishni o'z ichiga oladi, bu butun iqtisodiyotni to'liq raqamli o'zgartirishga olib keladi.

Bugungi kunda aholi tijorat banklarining mobil ilova dasturlari orqali real vaqt rejimida kartadan kartaga pul o'tkazish (P2P) operatsiyalarini bajarish, soliq, byudjet, kommunal va boshqa to'lovlarni amalga oshirish, mikro-qarz olish va kreditlarni so'ndirish, onlayn omonatlarni rasmiylashtirish, depozit hamda ssuda (kredit) hisobvaraqlarini masofadan ochish, xalqaro bank karta hisobvarag'idan to'lovlarni amalga oshirish, onlayn konversiya operatsiyalarini amalga oshirish va boshqa masofaviy bank xizmatlaridan keng foydalanmoqda.

To'lov xizmatlaridan foydalanuvchilarga qulaylik yaratish maqsadida bank infratuzilmalari, turizm hamda boshqa ob'ektlarga o'rnatilgan bankomat va infokiosklar soni 57 foizga oshib, 2023-yil 1-yanvar holatiga 20,4 mingdan ortiqni tashkil etdi.

HUMO milliy to'lov tizimining funktsionali, infratuzilmasini rivojlantirish va ommabopligini oshirish bo'yicha olib borilgan ishlar natijasida, hisobot yilida jami bankomatlar orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmida HUMO bankomatlaridan o'tkazilgan amaliyotlar ulushi 2021-yildagi 35 foizdan 49 foizgacha oshishi kuzatildi.

2-jadval: O'zbekiston Respublikasida o'rnatilgan to'lov terminallari, bankomatlar va infokiosklar soni hamda to'lov terminallari orqali amalga oshirilgan to'lovlar summasining o'sish dinamikasi¹³

Sana	O'rnatilgan to'lov terminallari soni	O'rnatilgan bankomat va infokiosklar soni	To'lov terminallari orqali amalga oshirilgan to'lovlar summasi (yil boshidan), mlrd. so'm
01.01.2013	112712	1417	16308
01.01.2014	129679	1733	22758
01.01.2015	169581	2012	31324
01.01.2016	183060	2345	53050
01.01.2017	208536	4954	52972
01.01.2018	235712	5632	63712
01.01.2019	244913	6859	71020
01.01.2020	392361	9203	75051
01.01.2021	438410	11800	81000
01.01.2022	433384	12940	111137
01.01.2023	434018	20379	177671

2-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida o'rnatilgan to'lov terminallari, bankomatlar va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish terminallari soni yildan-yilga ortib borayotganini ko'rish mumkin. 2022-yil davomida o'rnatilgan to'lov terminallari soni 634 taga ko'paygan. O'rnatilgan to'lov terminallari soni 19 ta bankda ko'paygan. Eng ko'p o'sish MKBANK 5,2 ming dona, Aloqabank 1,4 ming dona, Universalbank 1,1 ming dona kuzatilgan. 13 ta bankning to'lov terminallari soni kamaygan. Eng ko'p pasayish Xalq banki -2,64 ming dona, Agrobank -2,58 ming dona, Garantbank - 1,20 ming dona kuzatilgan. Markaziy bank 2022-yilning may oyidan boshlab o'z balansidagi O'zlnkassatsiya Birlashmasi DUK, iyun oyidan boshlab to'lov tashkilotlari balansidagi bankomat va infokiosklar statistikasini bera boshladi. Shu sababli 2022-yil davomida bankomat va infokiosklar sonida o'sish 7,4 ming donani tashkil qildi. Tijorat banklari orasida eng ko'p o'sish AT "Xalq banki" 899 ta, AT "MKBANK" 303 ta, AT "Agrobank" 238 ta, TIF "O'zmilliybank" 113 ta va AT "Qishloq qurilish bank" 100 ta kuzatilgan. Jami 17 ta tijorat banki tomonidan o'rnatilgan bankomat va infokiosklar sonida o'sish qayd etilgan. Yana 7 ta bankda ushbu ko'rsatkich o'zgarmagan bo'lsa, qolgan 9 ta bankda bankomat va infokiosklar sonida kamayish kuzatilgan. Eng ko'p pasayish ATB "Kapitalbank" - 1177 ta, ChEki "Hamkorbank" ATB -74 ta, AT "Asakabank" - 49 ta ATB "OFB" - 41 ta va ATIB "Ipoteka-bank", AT "Turonbank" har birida - 38 tadan qayd etilgan. 2023-yil 1-yanvar holatida eng ko'p bankomat va infokiosklar AT "Xalq banki" 2269 dona, AT "Agrobank" 2142 dona va ATB "Kapitalbank" 2096 donalarga tegishli. Ushbu ko'rsatkich bo'yicha o'tgan yilgi yetakchi Kapitalbankning bankomatlar va infokiosklar segmentidagi ulushi o'tgan yilgi 25 foizdan bu yil 10 foizga pasaygan. 2022-yilda 1 ta terminal orqali oyiga 34 mln. so'm atrofida tushum tushgan. 2021-yilda 1 ta terminal orqali oyiga

¹³ Muallif hisob-kitoblari (www.cbu.uz O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari asosida).

21 mln. so'm atrofida tushum tushgan edi. Shuningdek, bugungi kunga qadar respublikada xalqaro talablarga javob beradigan va "uchta tizimdan iborat – banklararo, bank ichidagi va chakana to'lov tizimlaridan iborat samarali to'lov tizimi yaratildi"¹⁴.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish haqida gapirganda, bu borada hamma narsa o'zaro bog'liqligini alohida ta'kidlash lozim. Demak, keng polosali internet va mobil internet qamrovini yoymasdan turib, elektron hukumat, raqamli tadbirkorlik, zamonaviy internet texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim, shuningdek, raqamli banklar haqida xulosa chiqarish qiyin.

An'anaviy banklar to'satdan odamlar hatto o'z ofisiga ega bo'lmagan raqobatchilarga murojaat qila boshlaganini payqashdi. Sababi juda oddiy – odamlar o'z vaqlarini tejashni va hisob ochish uchun bir marta kelish kifoya qiladigan, qolgan hamma narsa masofaviy va ular uchun qulay, eng ko'p bo'lgan kanal orqali banklarni tanlashni xohlashadi. Natijada, mijozlar bazasi asta-sekin bank xizmatiga tubdan boshqacha yondashuvni taklif qiladigan joyga oqib chiqa boshlaydi. Bundan tashqari, raqamli tizimga o'tish banklarga mijozlar haqida ko'proq ma'lumot olish va ularning odatlari, xohish va istaklarini yaxshiroq tahlil qilish imkonini beradi.

XULOSA

Umuman olganda, moliya bozorida yaratilgan shart-sharoit va mahsulotlardan samarali foydalanish moliyaviy savodxonlik va iste'molchilar huquqlarini himoya qilishga asoslanadi, bu esa moliya institutlari va ularning mijozlarini jalb etish va kelgusida o'zaro hamkorlik qilish uchun asos yaratadi. Banklar uchun veb-saytlarda call-markazlar va iste'molchilarning shikoyatlarini ko'rish vositalari bo'lishi talablari belgilandi.

Raqamli banklar asosiy e'tiborni zamonaviy texnologiyalarga va onlayn-banking xizmatlariga (ilg'or yoshlar va biznes) o'rganib qolgan maqsadli auditoriyaga qaratadi. Bunday banklar uchun asosiy daromad manbalari tranzaksiya to'lovlari, VIP yoki premium xizmatlarga pullik obunalar va uchinchi tomon xizmatlaridan olinadigan komissiyalardir (masalan, bank ilovasiga integratsiyalashgan va raqamli aloqada bo'lish uchun "ijara" to'laydigan onlayn-do'kon) bank platformasi). Shubhasiz, ko'plab ijobiy holatlar mavjud, ammo shuni ta'kidlash kerakki, salbiy holatlar ham mavjud bo'lib, ular asosan raqamli mahsulotlar va ulardan foydalanish qulayligi bilan bog'liq.

Mamlakatimiz tijorat banklari o'z mijozlariga bugungi kunda eng so'nggi va yuqori texnologiyali axborotga asoslangan onlayn-banking xizmatlarini taqdim etayotganligi ma'lum bo'ldi. Shuningdek, masofaviy texnologiyalar mijozga bank xizmatlaridan imkon qadar qulay foydalanish imkonini beradi va bank bilan ishlashda vaqt va moliyaviy xarajatlarni minimallashtiradi. Masofaviy bank xizmatining asosiy tamoyili mijoz va bank o'rtasida turli xil ma'lumotlarning masofaviy almashinuvidir. Shu bilan birga, bank ushbu operatsiyaning xavfsizligini ta'minlaydi.

Bank sohasida zamonaviy raqamli axborot texnologiyalari va ularning dasturiy ta'minotlaridan foydalanish nafaqat bank xizmatlari bozorida raqobat ustunligini beradi, balki, ma'muriy xarajatlarni kamaytirish, mehnat unumdordigini oshirish, ortiqcha vaqt sarfini kamaytirish kabi ijobiy ta'sirlari ham mavjud. Jumladan, muammoli kreditlarni tahlil qilish va ular bo'yicha ishlashni avtomatlashtirish asosida juda ko'p sonli muammoli kreditlar bilan ishlashni oson va qisqa vaqtda amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992 son "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmon. Qonun hujjatlari ma'lumotlar milliy bazasi, 13.05.2020 y., 06/20/5992/0581-son.
2. Dyachenko O. 2018. Finansovaya ekosistema: vse v odnom. Natsionalniy banko skiy jurnal (NBJ). 2018.
3. Ivanov, A. Ekosistema naoborot [Elektronniy resurs] // vc.ru. – Rejim dostupa: <https://vc.ru/finance/97873-ekosistema-naoborot>.
4. Jacobides M., Cennamo C., Gawer A. Industries, Ecosystems, Platforms, and Architectures: Rethinking our Strategy Constructs at the Aggregate Level. Working paper, London Business School, 2015.
5. Adner R. (2017). Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy. Journal of Management, vol. 43, no 1, pp. 39–58. DOI: <https://doi.org/10.1177/0149206316678451>.
6. Parker G., Van Alstyne M.W. (2014) Platform strategy. School of Management Research Paper No. 2439323, Boston U. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2439323>.
7. Gawer A., Cusumano M.A. (2002) Platform leadership: how Intel, Microsoft, and Cisco drive industry innovation. Harvard Business School Press, Boston.
8. Panova G. Paradoxes of financial market institutions: traditions and ecosystems // Financial Markets Evolution. Springer International Publishing. 2021. DOI: 10.1007/978-3-030-71337-9_3
9. Кобылко А.А. (2019). Экосистемные компании: границы и этапы развития // Экономическая наука современной России. No 4 (87). С. 126–136. DOI: 10.33293/1609-1442-2019-4(87)-126-136.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.